

ARGUMENTUM

AGUSTOS 1992

YIL: 3 SAYI: 25

ISSN 1017- 625X

İÇİNDEKİLER

Evrensel Düzeyde Haklara Genel Bir Bakış
Doç. Dr. Jale Civelek

Kriz Hukuku mu, Hukukun Krizi mi?
Sibel İnceoğlu- Atilla Nalbant

Olağanüstü Yönetim Usûlleri
-Anayasa Mahkemesi Kararı
Yrd. Doç. Dr. Turan Yıldırım

EVRENSEL DÜZEYDE HAKLARA GENEL BİR BAKIŞ (*) Doç. Dr. Jale CİVELEK (**)

GİRİŞ

I- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KURULUŞU VE İNSAN HAKLARI

- 1- Birleşmiş Milletler Andlaşması
- 2- 1944 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi
- 3- 1966 Paktları
 - A- Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme
 - B- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşme ve İhtiyari Ek Protokol
- 4- Birleşmiş Milletler Kuruluş Organlarını İnsan Hakları Alanındaki Davranışları
- 5- Birleşmiş Milletler Kuruluşunun İnsan Haklarına İlişkin Sözleşmelerinin Uygulanmasını Sağlamak Üzere Kurduğu Organlar
- 6- Birleşmiş Milletler Kuruluşunun Kabul Etmış Olduğu İnsan Haklarına Dair Diğer Sözleşmeler
- 7- Birleşmiş Milletler Kuruluşu, Uzmanlık Kuruluşları ve İnsan Hakları

II- İNSAN HAKLARININ BÖLGESEL ALANDA KORUNMASI

- 1- İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Bazı Bölgesel ve Kıtasal Kuruluş ve Sözleşmeler
- 2- Avrupa Kıtasında İnsan Haklarının Korunması
 - A- Avrupa Konseyi ve İnsan Haklarının Korunması
 - a- Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerini Korumaya İlişkin Sözleşme (1950 Roma Konvansiyonu)

b- Avrupa Sosyal Hakları Şartı (1961 Torino Sözleşmesi)

c- İşkence ve Gayriinsani yada Küçültücü Muamele veya Cezanın Önlenmesi Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi 1987

B- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (1975 Helsinki Son Senedi)

SONUÇ

GİRİŞ

İlke olarak fertlerin hukuki statüleri ve ilişkileri Uluslararası Hukukun dışındadır. Uluslararası toplumda dayanışma ve ilişkiler geliştikçe, fertlere ilişkin sorunlar her ne kadar ilke olarak Ulusal Hukukun konusunu oluştursa da, Uluslararası Hukukun doğrudan konusunu oluşturmağa başlamış ve fert Uluslararası Hukukun düzenleme alanına girmeğe başlamıştır.

Nitekim doktrin alanında fertlerin Uluslararası Hukuk kişisi olması konusunda: Pozitivist görüş taraftarlarına göre Uluslararası Hukuk sadece devletlerarası ilişkilerde uygulanır ve bu ilişkileri düzenleyen hukuk olduğu için kişisi Devletlerdir; Uluslararası Hukukta fertlere ilişkin kaidelerin bulunması, onları Uluslararası Hukuk kişisi yapmaz, zira fertler Uluslararası Hukukun konusudur ve ondan ancak devlet aracılığıyla yararlanır. Gerçekçi görüşü savunanlara göre (Georges Scelle, Nicolas Politis), ulusal hukuk gibi uluslararası hukukun kişisi de fertlerdir. Bugün benimsenen ortalama görüşe göre ise fert, Uluslararası Hukuktan, dolaylı olarak yararlanır, asıl kişi Devlet olmakla beraber fertler de uluslararası hukukun dışında değildir (1).

Fertlere ilişkin ve onlara doğrudan uygulanan uluslararası hukuk kuralları, bazı zorunlukların etkisi ile gelişmeğe başlamıştır. Nitekim fertlere doğrudan yönelik bu kurallar, örneğin bulaşıcı hastalıklarla mücadele, zararlı maddelerin yasa dışı ticaretinin önlenmesi, esir ticaretinin önlenmesine dair kuralların kabul edilmesi, fertlerin yaşam ve özgürlüklerini korumak içindir. II. Dünya Savaşından sonra ise, insanın temel değerlerinin ve haklarının uluslararası alanda korunması ve fertlere yönelik uluslararası düzenlemelerin arttığı dikkati çeker (2).

Uluslararası bir yargı organı önünde davalı ve davacı olabilmek Devletlere tanınmış olmakla beraber (3), fertlerin başvuruda bulunabilecekleri uluslararası yargı organları ve uluslararası hukuka aykırı davranışlarda bulunanların uluslararası bir yargı organı önünde cezai sorumluluklarının sözkonusu edilebileceği uluslararası yargı mercileri de kurulabilmiştir. Örneğin La Haye Barış Konferanslarının da ulusal Ganimet Mahkemeleri kararlarının temyiz yeri olarak kurulmak istenen Milletlerarası Ganimet Mahkemesi; Beş Orta Amerika Cumhuriyeti arasında 1907 de bir sözleşme ile kurulan Orta Amerika Adalet Divanı ve I. Dünya Savaşı sonunda Versailles Barış Andlaşması ile kurulan karma hakem mahkemeleri (4).

I. ve II Dünya savaşlarından sonra ise fertlerin uluslararası hukuk kurallarını çiğnemelerinden ötürü sorumlu tutulacakları uluslararası mahkemeler kurulmuştu. Örneğin: Alman İmparatoru II. Guillaume Versailles Andlaşması ile, uluslararası and-

(*) M. Ü. Kadın İşgücü İstihdamı Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin düzenlediği "Haklarımız-Sorumluluklarımız" konulu seminerde, 18 Mayıs 1992 günü sunulan tebliğin tam metnidir.

(**) M.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyesi

laşmaları çiğnemekten suçlu bulunmuş ve itilaf devletlerinin tespit edeceği yargıçlardan kurulu özel bir mahkeme önünde cezalandırılmak istenmiştir; II. Dünya Savaşı esnasında 1943 Moskova Bildirisinde müttefik ülkeler, uluslararası hukuk kurallarını çiğneyen ve işgal altındaki ülke halkına karşı tedhiş hareketinde bulunan Almanlara karşı ceza kovuşturması yapılabilesini kararlaştırmıştı. Ulusal mahkemeler önünde yargılanacak adı savaş suçluları ve büyük savaş suçluları olarak belirtilen Alman yöneticileri yargılayacak, Avrupa ve Uzak Doğu'da kurulacak uluslararası nitelikli mahkemeler öngörülmüştür. 1945'te Almanya'nın tesliminden sonra, A.B.D, İngiltere, Fransa ve S.S.C.B temsilcileri Nürnberg Askeri Mahkemesinin statüsünü düzenlemişlerdir. Büyük savaş suçlusu Japonların yargılanması için ise 1946- 1949 arasında faaliyette bulunan Tokyo Mahkemeleri kurulmuştu. Bu iki uluslararası mahkeme, fertlerin Uluslararası Hukuka uymayan davranışlarından ötürü cezai sorumluluklarını gösteren örnekler olmuştur (5).

Fertlerin bazı davranışlarının uluslararası hukuka aykırı davranışlar olduğu değerlendirilmesine varılmış olmasına rağmen, bunlara dair kuralların uluslararası hukuk bünyesinde ileride bir düzenlemesinin yapılması sözkonusu değildir. Zira uluslararası hukuk suç olarak nitelendirildiği bazı davranışların cezalandırılmasını ilgili devletlere bırakmıştır, ve bu uluslararası suçların kaynağı günümüzde uluslararası andlaşmalar olduğu gibi, teamül değerine sahip ferdi suçlarda bulunmaktadır (6). Deniz haydutluğu, köle ticareti, savaş suçları, soy kırımı, uçak kaçırma, terörizm, ırk ayrımı konularındaki ferdi suçlara ilişkin olarak bugün uluslararası hukuk kurallar geliştirmektedir (7).

Uluslararası hukukta fertlerin işledikleri suçların cezalandırılması yanında, I. Dünya Savaşından itibaren bazı kategorilere giren fertlerin korunmasını amaçlayan özel rejimler de oluşturulmuş ve azınlıklar, mülteciler, tabiyetsizler, uluslararası hukukun göreceli olarak yeni yaklaşım konusu olmuştur (8).

II. Dünya Savaşından sonra insanlığın temel değerlerinin uluslararası alanda korunması daha çok önem kazanmış ve düzenlemeler bu yönden gelişmiştir.

Bugün uluslararası düzeyde insanların insan olmaları nedeniyle sahip oldukları haklar bütünü insan hakları kavramını oluşturmaktadır.

İnsan haklarının korunması fikrini çok eski tarihlere götürebilmek mümkündür. Bu konudaki ilk uygulama 1215 İngiltere Kralı John'un beyan ettiği Magna Carta'dır. Bunu İngiltere'de 1679 Act Habeas Corpus, 1689 da Bill of Rights izlemiştir. 1776 Virginia İnsan Hakları Beyannamesi, 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi uluslararası alanda beyan edilmiştir (9)

Bu belgelerin hepsi anayasal metinler olup, devletlerde derhal uygulanabilmeleri mümkün olan ve pozitif hukuk değerleri bulunan metinlerdir, bunların temel bir siyasi program değeri bulunduğu söylenebilir.

İnsan haklarının bugünkü anlamı ile uluslararası alana geçişi 20. yüzyıla rastlar. II. Dünya Savaşından itibaren kurulan evrensel ve bölgesel düzeydeki uluslararası kuruluşların organları ve onlar tarafından uluslararası alana sunulan belgeler ve kurulan koruma mekanizmaları çerçevesinde bir sistem geliştirilmeğe çalışılmıştır. Böylece Uluslararası Hukukun bir dalı ve onun kullandığı hukuki yöntemlerden yararlanan ve kaynakları da aynı olan bir Uluslararası İnsan Hakları Hukuku meydana gelmiştir. Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, B.M. Andlaşması, 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisinden türemiş kaidelerden oluşan bir hukuk dalı olmuştur. Bu kaidelerin kaynakları B.M. Kuruluşu, onun uzmanlık kuruluşları, bölge-

sel kuruluşlar ya da diplomatik konferanslardır. Bu kurallar, bildiri, andlaşma, tavsiye vs. şeklinde olduklarından, birbirleri ile eşit olmayan hukukî güce sahiptirler. Uygulama alanları ve içerikleri evrensel, bölgesel, sadece insanların bir bölümü ile ilgili olabilecekleri gibi bütünü de kapsayan kaideler olabilirler, bir yandan devletleri bağlayıp onlara yaptırım getirdikleri gibi dolayısı ile fertlerin haklarını da garanti altına alırlar. Uluslararası İnsan Hakları Hukuku o halde temelini insan haklarına dair sözleşmelerin teşkil ettiği yeni bir hukuk dalıdır.

Ulusal Hukuk tek hukukî düzen içinde yasama, yürütme ve yargı fonksiyonu bulunan bir "intégration" ve "subordination" hukukudur; Uluslararası Hukuk egemen devletler arası ilişkileri ve işbirliğini düzenleyen ve bunu da uluslararası kuruluşlar yolu ile sağlayan bir "coordination", ve "coopération" hukukudur; Uluslararası İnsan Hakları Hukuk kural ve kurumları aracılığı ile insanlık için ortak kabul edilen ve saygı gösterilmesi gereken değerleri garanti altına almağa çalışan bir "protection" hukukudur. Bu hukuk dalı ulusal ve uluslararası hukuktan türemiş olmakla beraber, ulusal hukukları bünyesine yaklaştırarak ahenkli şekilde toplamağa çalışmakta ve birleştirici bir rol oynamaktadır.

Objektif bir hukuk dalı olarak kabul edilmesinin nedeni, uluslararası bir davranışın devletler tarafından harekete geçirilmesi yanında bireylerin de uluslararası davranışta bulunmasını kabul etmesidir. Uluslararası Hukuktan ödünç aldığı kavramlara bir içerik kazandırarak onları kullanır, dolayısı ile Uluslararası Hukukun meseleleri halletmesindeki yöntemlerden yararlanır, ona dayanarak faaliyetlerini yapabilir.

Konunun önemi, sayısı artan hukukî metinlerde geçen çok sayıda hakkın kaleme alınmış olmasından ziyade, yetkili kuruluşların sayısı ile ölçülebilir. Uluslararası alanda insan haklarının geliştirilip korunması ile ilgili kuruluşlar-örneğin İnsan Hakları Komisyonu ve Divanı gibi - gereklidir.

İnsan haklarının korunmasına ilişkin davranışlar üç değişik düzeyde cereyan eder : Ulusal alanda özel önlemleri olan yöntem ve kuruluşlar vardır- İskandinav ombudsman'ı, İngiliz Habeas Corpus'u, Japon Vatandaşlık Hakları Büroları gibi, bölgesel alanda; ve evrensel alanda B.M. Kuruluşu, uzmanlık kuruluşları, Uluslararası Çalışma Teşkilatı , UNESCO gibi.

Uluslararası İnsan Hakları Hukukunu ele alırken İnsancıl Hukukun da yerine değinmekte yarar vardır. İnsancıl Hukuk savaşın acılarını hafifletmek, dürüstlük ve mertlik ilkelerine göre savaşmak, ayırım yapmamak, sivil halka ve yaralılara zarar vermemek gibi ahlaki kaideler niteliğinde gelişmiş ve hukuk alanına 19. yüzyılın ikinci yarısında yansımıştır. İnsancıl Hukuk 1899 I. La Haye, 1925 Cenevre Protokolü ve 1929 Savaş Tutsaklarının durumlarını düzenleyen metinler ile 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 Protokollerine dayanır (10).

Uluslararası İnsancıl Hukukun temelini La Haye ve Cenevre hukuku oluşturduğuna göre, Uluslararası İnsancıl Hukuk ile Uluslararası İnsan Hakları Hukukunu aynı hukuk dalı içinde görmek isteyenler (confusionniste, intégrationniste) ile bu iki hukuk dalının ayrı konular olduğunu savunanlarda (séparatriste) ayırımcılar- bulunmaktadır (11).

Dört Cenevre Sözleşmesi (8/8/8/9 madl) Sözleşmelerin uygulanışı ve kontrolünü "koruyucu güce" bırakmışlardır, bir koruyucu güç tayin edilemediği takdirde "koruyucu güç vekili" esas koruyucu güç görevlerini yüklenecektir (10/ 10/ 10/ 11 madl) . İnsancıl Hukuk alanında Uluslararası Kızıl Haç Örgütüne önemli rol tanınmıştır.

I. Dünya Savaşı sona erdiği zaman, Milletler Cemiyetinin insan haklarının uluslararası alanda korunmasına gereken ilgiyi sağlayamadığı da ortaya çıkmıştır. Bu esnada 1919 yılında, uluslararası alanda Uluslararası Çalışma Teşkilatı Versailles

Andlaşmasının XIII. bölümünde tespit edilen ilkelere dayanarak kurulmuş ve 1944 Filadelfiya Bildirisi, Teşkilatın Konferansı tarafından kabul edilerek kurucu metin bünyesine alınarak, çalışma alanına uluslararası kaideler getirmiştir. (12)

I. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KURULUŞU VE İNSAN HAKLARI

1- Birleşmiş Milletler Andlaşması

II. Dünya Savaşı esnasında kurulmağa başlayan B.M. Kuruluşu savaşın neden olduğu olaylar neticesinde insan hak ve özgürlükleri ile barış arasında bir bağın bulunduğunu kabul ederek, etkin bir korumanın gereğine inanmıştır. B.M. Kuruluşu ile Uluslararası Hukuk gelişme gösterirken, insan haklarının gelişmesine de katkıda bulunmuştur.

6 Ocak 1941 Roosevelt'in Atlantik Bildirisinde, ifade ve düşünce özgürlüğü, inanç özgürlüğü, fakirlikten kurtulma özgürlüğü, korkudan kurtulma (savaş) özgürlüğü "Dört Özgürlük" olarak adlandırılır.

Roosevelt ve Churchill arasındaki, Atlantik Şartı bunlara ilaveten, ekonomik gelişmeye ihtiyaç duymak, sosyal güvenlik ihtiyacını getirmiştir.

1 Ocak 1942 B.M. Bildirisi, 1941 Şartının içeriğini yeniden ele alarak, ona çok taraflı bir içerik kazandırıp, 1945 B.M. Andlaşmasına giden yolu çizmiştir.

26 Haziran 1945'te kaleme alınan ve 26 Ekim 1945 'te yürürlüğe giren, B.M. Andlaşması- San Francisco Sözleşmesi-İnsan Haklarına Giriş Bölümü ile altı ayrı maddesinde yer ayırmıştır. Bu nedenle B.M. Andlaşmasına İnsan Hakları Şartı da eklenmektedir.

Andlaşmanın Giriş Bölününde Devletler "insanın ana haklarına şahsın haysiyet ve değerine erkek ve kadınlar için olduğu gibi, büyük ve küçük milletler içinde hak eşitliğine olan inancımızı yeniden ilan etmeye" söz vermişlerdir.

"İrk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana özgürlüklerine karşı saygıyı geliştirerek ve teşvik ederek milletlerarası işbirliğini geliştirmek" B. M. Kuruluşunun amaçları arasında sayılmıştır. (1/3. mad).

13. madde Genel Kurul "ırk, cins veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarından ve ana özgürlüklerinden faydalanmasını kolaylaştırmak için" araştırmalar yapmak ve tavsiyelerde bulunmak görevini Genel Kurula vermiştir.

55. madde B.M. Kuruluşunun "ırk, cins veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana özgürlüklerine bütün dünyada bilfiil saygı" gösterilmesini belirttiğinden sonra, 56. maddede bu amaçlara ulaşabilmek için devletlerin gerek tek başına gerek beraberce B.M ile işbirliği halinde hareket etmeği taahhüt ettiklerini ifade etmiştir.

Ekonomik ve Sosyal Meclisin "herkesin insan haklarına ve ana özgürlüklerine bilfiil saygı gösterilmesini sağlamak üzere tavsiyelerde" bulunacağı 62. madde de belirtilirken, Vesayet Rejimine ilişkin XII. Bölümde 76/c. madde "ırk, cins veya din farkı gözetilmeksizin herkesin insan haklarına ve ana özgürlüklerine saygı gösterilmesini teşvik etmek ve dünya milletlerinin birbirlerine bağlı oldukları duygusunu geliştirmeyi" ifade etmiştir.

B.M. Andlaşması insan hakları ve ana özgürlüklerinin ne bir tanımını ve de bir sınıflandırmasını vermemekle beraber kesin hükümler halinde Andlaşma metninde belirtilen bu ilkelere üye devletlerin saygı göstermeleri bir hukukî zorunluluktur. (13.)

2- 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi

B.M. Andlaşması insan haklarından söz etmekle beraber,

bu hakların neler olduğu konusunda bir açıklama yapmadığı için, Andlaşmanın 68. maddesi uyarınca ECOSOC'a bağlı olarak İnsan Hakları Komisyonunu kurmuş ve kendisine görev vermiştir. Komisyonun hazırladığı tasarı, 10 Aralık 1948'de Genel Kurulun bir tavsiyesi ile, bir giriş ve 30 maddeden müteşekkil B.M. Evrensel İnsan Hakları Bildirisi kabul edilmiştir (14).

Bildirinin içerdiği hakları ferdi hak ve özgürlükler-negatif haklar klasik haklar (3-21 mad); ekonomik, sosyal ve kültürel haklar- pozitif haklar yeni haklar (21- 28. mad), olarak ikiye ayırabiliriz.

Bildirinin içerdiği hak ve özgürlüklerin bir kısmı:

- 1789 Fransız Bildirisinden beri geleneksel klasik haklar niteliği kazanan bireysel hak ve özgürlüklerdir; yaşama hakkı ve kişi özgürlüğü ve güvenliği (3. mad); kölelik yasağı (4. mad); işkence yasağı (5. mad); yasalar önünde eşitlik (7. mad); mahkeme önünde hak arama (8. mad); keyfi tutuklamama (9. mad); bağımsız ve adil mahkemelerde yargılanma hakkı (10. mad); savunma hakkı; (11. mad); özel yaşamın korunması ve mesken dokunulmazlığı (12. mad); mülkiyet hakkı (17. mad); düşünce, vicdan ve inanç özgürlüğü (18. mad); düşünceyi açıklama özgürlüğü (19. mad); toplanma ve dernek kurma hakkı (20. mad); ülkenin yönetimine katılma hakkı (21. mad).

- bir kısım siyasal haklar ve kamu özgürlükleri: serbestçe dolaşma ve yerleme hakkı (13. mad.); başka ülkelere sığınma ve sığınmacı statüsünden yararlanma hakkı (14. mad.); bir vatandaşlığa hakkı olmak (15. mad);

- bir diğer kısmı ise aile haklarıyla ilgilidir: aile kurma hakkı (16. mad.).

- Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar pozitif, yeni haklardır: sosyal güvenlik hakkı (22. mad); çalışma ve işsizlikten korunma hakkı (23. mad.); eşit ve adil ücret hakkı (23/ 2-3 mad); sendika özgürlüğü (23/4. mad); dinlenme eğlenme ve ücretli tatil hakkı (24. mad); sağlık hakkı (25. mad); öğrenim ve eğitim hakkı (26. mad) ; kültür, sanat ve bilim faaliyetlerine katılma hakkı ve yararlanma hakkı (27. mad);

28. madde, herkesin bu hak ve özgürlüklerin tümüyle gerçekleştirebileceği bir sosyal ve uluslararası düzene hakkı olduğunu belirtmiştir. 29. madde, her şahsın topluma karşı sorumluluklarının bulunduğunu belirttiğinden sonra, herkesin haklarını kullanıp özgürlüklerinden yararlanırken kanun ile başkalarının hak ve özgürlüklerinin tanınmasını ve bunlara saygı gösterilmesini sağlamak için, demokratik bir toplumda genel ahlak ve düzenin gereklerini karşılamak için tespit edilen kayıtlamalara tabii olacağını bildirmiştir, bu hak ve özgürlükler B.M. amaç ve ilkelerine aykırı olarak kullanılmayacaktır.

Ferdin topluma karşı görevleri olması, kendi gelişmesi için topluma ihtiyacı olmasındandır; her hak buna tekabül eden bir görevi içerir. Buna mukabil örneğin 1977 Sovyet Anayasası, Franko İspanyası, Pinochet Şili'sinde, insan haklarından yararlanmak bazı koşullara, özellikle bazı görevlerin yerine getirilmesine tabi kılınarak, haklar görevlere bağlı olarak, insanın Devlete karşı görevleri olarak kabul edilmiştir.

30. madde insan hak ve özgürlüklerine gelebilecek ihlalleri önlemek için bildiride belirtilen hak ve özgürlüklerin bir devlet, zümre veya fert tarafından yok edilmesini güden bir davranış veya davranışta bulunmağa herhangi bir hak gerektirir mahiyette yorumlanamayacağını ifade etmiştir.

Bildiri, B.M. Kuruluşu organları ve uzmanlık kuruluşlarının aldığı kararları, uluslararası alanda akdedilen andlaşmaları, ulusal yasalarla mahkeme kararlarını etkilemiştir (15)

Çeşitli durumlarda Genel Kurul, 1948 Bildirisini model olarak almış ve ona dayanarak devletlere çağırda bulunup tav-

siyeler yöneltmiştir. Bildiriye dayanılarak uluslararası alanda birçok sözleşme metni hazırlanmıştır; bunların birçoğunun ön-sözünde 1948 Bildirisine göndermelerde bulunulmuştur.

1948 Bildirisi Genel Kurulun bir tavsiyesi niteliğinde olduğundan hukuki bağlayıcı niteliği olmadığı gibi, içerdiği haklar bakımından da bir garanti mekanizması getirmemiştir. Bu nedenle evrensel düzeyde 1966 Paktları B.M. de kabul edilmiştir.

3- 1966 Paktları

Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme, Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Sözleşme ve onun Ek Protokolü, 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi ve B.M Andlaşmasının metni ile beraber, Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun temel metinlerini oluştururlar.

İki ayrı sözleşme yapmanın nedeni, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar zaman içinde yavaş yavaş gerçekleşebilirler, halbuki medeni ve siyasî haklar derhal gerçekleşebilen haklardır. Bu görüş sözleşmelerin kaleme alınış tarzına da hakim olmuştur.

Medenî ve siyasî haklara ilişkin sözleşmenin kullandığı ifade devletleri derhal bağlarken, ekonomik sosyal ve kültürel haklara ilişkin sözleşme yavaş yavaş ilerleyen bir davranışı öngörüp devletin mevcut maddi olanaklarına bağlı olduğundan devletlerin bazı çabalarda bulunmasını gerektirir. Her iki sözleşme arasında katı bir sınır da yoktur, zira bazı, gerçekleştirmeleri için zamana ihtiyaç göstermeyen, örneğin sendika kurma (8. mad), eğitim (13. mad), kültür hakkı (15. mad) gibi ikisinde de ortak olarak geçen haklar vardır. Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşmede geçen hakların gerçekleşmesinde zamana ihtiyaç vardır ve gerçekleştirilebilmeleri de devletin mevcut maddî olanaklarına bağlıdır.

Her iki sözleşme B.M. İnsan Hakları Komisyonunun çabaları neticesinde 1955'ten itibaren hazırlanmağa başlamış ve 1966'da Genel Kurulda kabul edilmişlerdir, 1976'da yürürlüğe girebilmişlerdir.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme Ocak 1976'da, Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Sözleşme ve İhtiyarî Ek Protokolü Mart 1976'da yürürlüğe girmiştir. (16)

Her iki sözleşme de Evrensel Bildiride beyan edilen hakları içermekle beraber, 1948 Bildirisinde belirtilen bazı haklar bu metinlerde, bu metinler de belirtilen bazı haklar da Evrensel Bildiride geçmiyor.

Evrensel Bildiride beyan edilmekle beraber, 1966 Sözleşmelerinde geçmeyen haklar mülkiyet hakkı (17. mad), sığınma hakkı ve sığınmacı statüsünden yararlanma hakkı (14. mad) , bir vatandaşlığa hakkı olmak (15. mad), evlenme ve aile kurma hakkı (16. mad).

Evrensel Bildiride bulunmayan haklar ise, kendi mukadderatını kendi tayin etme hakkı (1/1. mad), yeraltı zenginliklerinden yararlanma hakkı (1/2 . mad), azınlıklar hakları (27. mad), savaş propagandasının ulusal, ırksal ve dinsel kin çağrısı ile ayrımcılık ve şiddetin körüklenmesi (20/1-2 mad).

A- Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme

Bu metinde geçen haklar, 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisindeki hakların geniş bir şekilde güvence altına alınmasıdır. 1. maddede geçen haklar Evrensel Bildiride bulunmamaktadır.

Sözleşmeyi onaylayan devletler, B.M. ECOSOC'a bu hak-

ları uygularken kaydettikleri gelişmeler ve kabul ettikleri ulusal uygulamalara ilişkin raporlarını sunacaklar (16- 17. madl), ECOSOC ise bu konuda genel nitelikli tavsiyeler hazırlayıp, devletlerin ulusal uygulamalarına yardımcı tavsiyelere bulunacaktır (19. mad), Genel Kurulu da bu konularda haberdar kılacak raporlarını sunacaktır (22. mad) (17)

1985 yılında ECOSOC, dört yıl için taraf devletlerden seçtiği 18 kişiden kurulu, Ekonomik Sosyal Haklar Komitesini, Sözleşmenin uygulanışını denetlemek üzere kurmuştur. Bu komite üye devlet raporlarını inceler bu konuda ECOSOC'a yardımcı olur, raporların incelendiği esnada, devletler bu organ toplantılarında kendilerini temsil ettirip raporları konusunda cevaplar da verebileceklerdir (18).

B- Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Sözleşme ve İhtiyarî Ek Protokol

Her iki sözleşmeye ortak haklar: sendika kurma ve üye olmak hakkı (22. mad, ve 8. mad), aile kurma hakkı, anne ve çocuğun hakları (23- 24 madl, 10 m), kendi mukadderatını kendi tayin etme hakkı (1. maddeler), yeraltı zenginliklerinden yararlanma hakkı.

Bu sözleşme Evrensel Bildiride geçen geleneksel medenî ve siyasî hakları da içerir: yaşama hakkı (6. mad), insanlık dışı cezaların yasaklanması (7. mad), köleliğin yasaklanması (8. mad), keyfî tutuklamanın yasaklanması (9. mad), insan onuruna yaraşır davranış görme hakkı (19. mad), serbest dolaşım ve ikamet hakkı (12. mad), usulüne göre bir ülkede bulunan bir yabancının sınır dışı edilememesi (13. mad), mahkeme önünde eşitlik hakkı (14. mad), kimse işlediği sırada suç sayılmayan bir davranıştan ötürü cezalandırılmaz (15. mad), hukuksal kişilik hakkı (16. mad), özel yaşam ve konut hakkı (17. mad), düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (18. mad), ifade özgürlüğü (19. mad), toplanma ve dernek kurma özgürlüğü (21- 22 madl),

Her iki sözleşmede de geçen haklar mutlak haklar değildir, ulusal çıkar, kamu düzeni, ahlakî ve sağlığı bakımından yasa ile sınırlandırılabilirlerdir.

Sözleşmenin uygulanışını kontrol amacı ile 18 kişiden kurulu bir İnsan Hakları Komitesi (28- 39. madl) sözleşmede öngörülmüştür. Görevi taraf devletlerin raporlarını incelemek, onlara kendi görüşlerini içeren raporlar sunmak, sözleşmenin uygulanışından ötürü taraf devletler arasında çıkabilecek uyuşmazlıkları çözüme yardımcı olmak, bunun için komitenin bu konudaki yetkilerinin tanınmış olması lazımdır. Gerektiğinde çözüm için istişari nitelikte ad hoc bir komisyon da kurulabilir (42. mad). Bu takdirde komisyonun 12 ay içerisinde komiteye rapor sunması gerekir, komite bu raporu ilgili taraflara duyurur. Komite raporları inceleyip gerekir ise ECOSOC'a genel görüş bildirir; komitenin görüşlerine karşı devletler kendi görüşlerini bildirirler (40 . mad) rapor sunma yolu bütün sözleşme tarafı ülkeler için zorunludur.

İkinci yol, 41. maddeye göre, Sözleşmeden doğan sorumluluklarına uymayan bir devlet hakkında, devletten devlete şikayetler diğer taraflardan gelen duyuruları inceler ve bu maddeye göre kendisine sunulan şikayetler özel bir yöntem izler. Bu durumda her iki tarafın da önceden komitenin bu yetkisini tanımış olmaları gerekir. Yazılı yapılan şikayete, şikayet konusu olan devlet üç ay içerisinde tatmin edici açıklamalarda bulunur ya da gerekli önlemleri alırsa şikayet sona erer, aksi halde şikayette bulunan taraf konuyu İnsan Hakları Komitesine sunar, zarar gören kişilerin iç hukuk yollarını tüketmiş olması koşulu aranan bu durumda, komite dostça çözüm yolları

arar, bulamaz ise bir rapor ile bunu diğer taraflara sunar ve önerilerini bildirir.

İhtiyarî Ek Protokol Sözleşmenin uygulanışında üçüncü bir yöntemi daha getirmiştir: raporlar sistemi, devletten devlete şikayet, protokolü tanıyan devletler açısından İnsan Hakları Komitesinin, özel kişilerden gelen şikayet ve dilekçeleri inceleme yetkisini de 3. yol olarak getirmiştir.

Hakkının ihlal edildiğini iddia eden bir kimse, komiteye, iç hukuk yollarını tükettikten sonra yazı ile başvurur; komite bunu ilgili devlete iletir, onun yazılı görüşlerini alır ve her ikisini de inceler. Şikayetin başka bir uluslararası organa yapılmaması gerekir. Konuyu kapalı celse inceledikten sonra, neticeyi şikayette bulunana ve hakkında şikayette bulunulan devlete iletir.

Uluslararası bir sözleşmeye dayanan bu yöntemde, taraf devletler tespit edilen yöntem gereği haklarında yapılan başvuruların incelenmesini kendileri talep etmektedirler, ve sadece İhtiyarî Ek Protokolü kabul eden ülkeler bakımından ve sözleşmede tespit edilen haklar bakımından geçerli bir yöntemdir. 1991 tarihinde sözleşmeye taraf olan 93 devletten 52'si komitenin yetkisini tanımışlardır.

4- Birleşmiş Milletler Kuruluşu Organlarının İnsan Hakları Alanındaki Davranışları

- B.M. Kuruluşunun bütün üye devletlerinden oluşan ve her üye devletin bir oyunun bulunduğu Genel Kurul, B.M. Andlaşmasına göre insan hak ve temel özgürlüklerinin gelişmesine yardımcı olmak amacıyla araştırmalar yapıp tavsiyelerde bulunacaktır (13. mad).

Genel olarak gündemine insan haklarına ilişkin olarak yazılmış olan konular, ECOSOC raporundan alınan, yahut üye devletler, Genel Sekreter yada diğer B.M. organları tarafından teklif edilerek kaydedilir.

1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisinin kabulünden beri Genel Kurul, soykırımı, ırk ayrımı, apartheid, sığınmacılar, tabiyetsizler, kadın hakları, esaret, evlilik, çocuklar, gençlik, fiziki ve zihinsel özürlüler gibi konularda çok sayıda insan haklarına dair bildiri ve sözleşme kabul etmiştir. İnsan haklarını ilgilendiren konular Genel Kurul tarafından insani, sosyal ve kültürel konular ile ilgilenen Üçüncü Komisyona gönderilir.

Genel Kurulan insan hakları ile ilgilenen yan organlarından B.M. Namibia Meclisi, apartheid'e karşı özel komite, İsrail'in işgal ettiği topraklarda yaşayan halka yapılan uygulamaları soruşturmaya ilişkin özel komite, Filistin halkının haklarına dair komite, Décolonisation özel komitesini sayabiliriz (19). Genel Kurul 1951 yılında B.M. Mülteciler Yüksek Komiserliğini de kurmuştur (20).

B.M. Andlaşmasına göre ECOSOC, insan haklarına saygı gösterilmesini gözetmek amacıyla tavsiyelerde bulunabilir (62/2 mad), Genel Kurula sunulmak üzere sözleşme tasarıları hazırlayıp, konferanslar düzenleyebilir (62/3-4 mad), insan haklarını geliştirmek amacı ile komisyonlar kurulabilir (68. mad), uzmanlık kuruluşlarından raporlar isteyebilir, kendi ve Genel Kurul tavsiyelerine işlerlik kazandırabilmek için yapılan girişimlere dair raporlar almak üzere B.M. üyeleri ve uzmanlık kuruluşları ile anlaşma yapabilir (64. mad).

İnsan haklarına ilişkin konular ECOSOC'un Sosyal Komitesine (2. komite) gönderilir, ve bu komitenin tavsiye ve karar tasarısı içeren raporlar ECOSOC'a sunulur. İnsan haklarına ilişkin meseleleri incelemek üzere ECOSOC, İnsan Hakları ve Kadın Hakları Komisyonunu kurmuştur. İnsan Hakları Komis-

yonu ayrımcılığın önlenmesine dair alt komisyonu kurmuştur (21).

1967 yılında ECOSOC, alt komisyondan, bütün B.M. üyesi devletlerde insan haklarına karşı olabilecek ihlalleri incelemesini istemiştir ve gereğinde durumun gerektirdiği incelemeleri yapmasına yetki vermiştir (Résolution 1235 XLII ECOSOC 6 juin 1967). 1970 yılında ise 1503 nolu yöntemini benimseyerek, insan haklarının ihlaline ilişkin duyuruları incelemesi görevini vermiştir. (Résolution 1503 XLVIII ECOSOC 27 mai 1970).

Başvuruların kabulü için Alt- Komisyonun geliştirdiği yöntem göre, başvuru konusunun B.M. Andlaşması, 1948 Bildirisine uygun olması, imzasız olmaması, olayların ve hangi hakların ihlal edilmiş olduğunun bildirilmesi, devleti rencide edici olmaması, iç başvuru yollarının tüketilmiş olması gerekir. Bu yöntem göre kabul edilen tedbirler, Alt- Komisyonunu ECOSOC'a raporla bildirilmesine karar vermesi hali istisna, gizli tutulur (22).

1503 nolu kontrol yöntemi, ECOSOC'un bir organının kararına dayanmakta olup işleyebilmesi için ülkelerin istekli olarak işbirliğini gerektirir ve B.M. üyesi ülkelere karşı genel olarak işletilir. Bu yöntem haklarının ihlal edildiği iddia eden kişiler, kişi grupları ve hükümet dışı kuruluşlar başvurabilirler. Başvuruda bulunanların, yöntemin hiçbir safhasına katılma durumları sözkonusu değildir, B.M. Kuruluşunun aldığı tedbirlerden ancak kamuya açıklandığı zaman haberleri olur (23).

- B.M. Genel Sekreterliği, insan hakları konusu ile ilgilenmek üzere merkezi Cenevre'de olan İnsan Hakları Merkezini kurmuştur. Bu organın başında B.M. Genel Sekreter Yardımcısı vardır. Genel Sekreterlikte konu ile ilgilenen alt bölümler de vardır.

İnsan Hakları Merkezi, Genel Kurul -ECOSOC- İnsan Hakları Komisyonu- B.M. Andlaşması ve 1948 Bildirisinde öngörüldüğü üzere, insan hak ve özgürlüklerini geliştirip korumak üzere yardımcı bir merkezdir. Görevi B.M.'in insan hakları ile ilgilenen organlarına karşı sekreterlik görevi yapmaktır; araştırmalar yapar, raporlar hazırlar, istişari ve teknik yardım görevlerini yerine getirirken bilgileri toplar ve yayın faaliyetinde bulunur (24).

5- B.M. Kuruluşunun İnsan Haklarına İlişkin Sözleşmelerinin Uygulanışını Sağlamak Üzere Kurduğu Organları

- Irk Ayrımcılığını Önleme Komitesi: 1965 tarihli "Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesine Dair Sözleşme"nin 8. maddesine dayanılarak 1970 yılında, dört yıl için seçilen 18 kişiden müteşkil bir komite olarak kurulmuştur.

Bu sözleşme konusunda 1963 yılında Genel Kurul bir de bildiri metni kabul etmişti; sözleşmeyi ise 1965 tarih ve 2016 A (XX) sayılı kararına dayanarak kabul etmiş ve onaya açmıştır. 1969 yılında uluslararası alanda yürürlüğe giren bu sözleşmeyi Türkiye 1972 yılında imzalamıştır (25).

Komitenin görevi, sözleşmeye taraf devletlerin yasal, idari ve hukuki alanlarında kabul etmiş oldukları düzenlemelere dair raporları, birey ya da birey gruplarından sözleşmede tanınan haklardan birinin çiğnendiğine dair başvurularını inceler. Bunun için komitenin bu konudaki yetkisinin tanınmış olması ve iç hukuk yollarının tüketilmiş olması gereklidir. Gerekirse uyuşmazlığa düşen taraflar arasında dostça çözüm için arabuluculuğunu sunmak üzere bir ad- hoc komisyon kurar. Ad- hoc komisyon, komiteye dostça çözüm için gerekli raporlar sunup tavsiyelerde bulunabilir (14. mad). Komite, ırk ayrımı konu-

sunda görüşlerini kaleme alarak, Genel Kurula sunar ve devletlerden konuya ilişkin daha detaylı bilgiler isteyebilir (26). Sözleşmeye taraf 128 devletten 12'si komitenin yetkisini tanımışlardır.

- İnsan Hakları Komitesi: 1977 yılında Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Sözleşmenin 28 . maddesine dayanılarak, dört yıl için seçilen 18 uzmandan kurulu, sözleşmenin kontrol organıdır (27).

- Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Komitesi: 1985 yılında dört yıl için seçilen 18 seçilen uzmanlardan kurulan bu komite, 1966 Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşmenin uygulanışını kontrol amacı ile kurulmuştur (28).

- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrıcalığın Kaldırılmasına Dair Komite: 1982 yılında, aynı konudaki sözleşmenin 17. maddesine dayanılarak 4 yıl için seçilen 23 uzmandan kuruludur. Bu konuda 1979'da kabul edilerek uluslararası alanda 1981 yılında yürürlüğe giren sözleşmeyi Türkiye de onaylayarak katılmıştır (R.G. 14. 101985 sayı 18898) (29).

- İşkence ile Mücadele Komitesi: 1984 tarihli İşkence ve Başkaca Zalimce İnsanlık Dışı ve Onur Kırıcı Davranış ya da cezaya karşı Sözleşmenin 17. maddesine dayanılarak 1987 yılında dört yıl için seçilen on uzmandan kurulu bir komitedir. 1987 yılında uluslararası alanda yürürlüğe giren sözleşmeyi Türkiye 30. maddeye çekince koyarak onaylamış ve komitenin yetkisini de kabul etmiştir (31).

Türkiye'nin çekince koyduğu 30. maddeye göre, taraflar hakemler yapacak merci konusunda 6 ay içinde, görüş birliği sağlayamaz iseler, sözleşmeye taraf ülkeler arasında sözleşmenin yorumundan ötürü çıkabilecek uyuşmazlıklar, görüşmeler yoluyla çözülemez ise, taraflardan birinin isteği üzerine konu Adalet Divanına gönderilecektir. Madde bu hükme çekince konularak Adalet Divanına gidilemeyeceğini baştan belirleme hakkını tanıyor. Çekince konulmuş olmasının nedeni, Ege uyuşmazlığı nedeniyle Divanın zorunlu yargı yetkisinin tanınmış olmasıdır (32).

Komitenin görevi, sözleşmenin uygulanışına dair üye devletlerden gelen raporları incelemek (19- 24. mad), soruşturma yapmaktır. Komitenin yetkisinin tanınması halinde, komite, üye devletler arasında sözleşmenin uygulanışından kaynaklanan uyuşmazlıklar durumunda, uyuşmazlığın dostça çözümünü sağlamak üzere taraflar arasında arabuluculuk görevi yapacak ad-hoc komisyon kurabilir.

Komiteye, yetkisinin tanındığı ve iç başvuru yollarının tükenmesi halinde kişisel başvuru hakkı da tanınmıştır (22. mad). Türkiye dahil 26 ülke, komiteye kişisel başvuru hakkını tanımıştır (33).

- Kurumsallaşmış ırk ayrımcılığı suçunun önlenmesi ve cezalandırılması 1973 Apartheid Sözleşmesinin uygulanışını kontrol amacı ile "üçler grubu" kurulmuştur. Bu grup her yıl İnsan Hakları Komisyonu tarafından, sözleşmeye taraf devletlerden gelen periyodik raporları incelemek üzere kurulur. Üçler Grubu, sözleşmenin uygulanışına dair çalışma ve tavsiyeler hakkında İnsan Hakları Komisyonuna raporlar sunar (34).

- Çocuk Hakları Komitesi: 1989 Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 43. maddesine dayanılarak kurulan komite, beş yılda bir B.M. Genel Sekreterliği aracılığı ile sunulan raporları inceler. ECOSOC aracılığı ile Genel Kurula iki yılda bir faaliyetleri hakkında rapor sunar. Komitenin devlet ve fertlerden gelen şikayetleri kabul etmeye yetkisi yoktur. Sözleşme kapsamına giren konularda uluslararası işbirliğini teşvik için, B.M. Uzmanlık kuruluşları, organları ve UNICEF'e görüş bildirip rapor sunmak için çağrıda bulunabilir; bu çalışmalara dayanarak raporlar ve tavsiyeler hazırlar taraf ülkelere gönderir. Komite ile B.M. Kuruluşunun diğer kuruluşları arasında kurulan

bu doğrudan ilişki, ECOSOC'un diğer anlaşmalar çerçevesinde görevlerinde başarısız olmasından kaynaklanmıştır (35). Türkiye sözleşmeyi 1990 yılında imzalamıştır.

6- Birleşmiş Milletler Kuruluşunun Kabul Etmiş Olduğu İnsan Haklarına Dair Diğer Sözleşmeler

B.M. Kuruluşunun kabul etmiş olduğu ve Türkiye'nin de taraf bulunduğu insan haklarına ilişkin bazı sözleşmeler:

- 1948 tarihli ve 1951 yılında uluslararası alanda yürürlüğe girmiş olan ve 101 devlet tarafından onaylanmış olan soykırım suçunun önlenmesine dair sözleşmeyi Türkiye 1950 yılında onaylamıştır (R. G. 29, 3. 1950 sayı 7469).

- 1952 Kadınların Siyasal Haklarına Dair Sözleşme, 1954 yılında uluslararası alanda yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin 1959 yılından beri taraf olduğu bu sözleşmeye (R.G. 2. 6. 1959 sayı 10220), 96 ülke taraf (37).

- 1926 yılında Milletler Cemiyetinin esaretin önlenmesine dair kurmuş olduğu komisyon, Esarete Karşı Uluslararası Sözleşmeyi hazırlamıştır. Milletler Cemiyetinin yetki ve görevlerinin, B.M. Kuruluşunun aktarılmasına karar verildikten sonra, 1926 Esarete İlişkin Sözleşmeyi değiştiren 1953 Protokolü ve 1926 Sözleşmesinin değiştirilmiş metni kabul edilmiştir. Türkiye 1926 Esaretin Önlenmesine Dair Sözleşmeyi 3.6.1933 tarihinde onaylamıştı. (R.G. 12. 6. 1933 sayı 2425). 1953 tarihli değişiklik protokolü ve eki de daha sonra onaylanmıştır.

ECOSOC 1926 Esaretin Önlenmesine dair Sözleşmenin kapsamını da genişletmek üzere onu tamamlayıcı nitelikte yeni bir sözleşmeyi 1956 'da kabul etmiştir: Esaretin, Esir Ticaretinin ve Esarete Benzer Kurum ve Uygulamaların Kaldırılması Ek Sözleşmesi 1957 yılında uluslararası alanda yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu metni de 1963 yılında onaylamıştır (R.G. 6. 1. 1964 sayı 11599) (38). Sözleşme metnine çekince ileri sürülmesi men edilmiştir.1926 Sözleşmesini uluslararası alanda 68, 1953 Protokolünü 53 ve Ekini 87 ülke, 1956 Sözleşmesini ise 105 ülke onaylamıştır.

- Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, 1954 yılında uluslararası alanda yürürlüğe girmiştir. Sözleşme 1967 yılında yürürlüğe giren Protokol ile de tamamlanmıştır. Türkiye sözleşmeyi, 1961 yılında (R.G. 5.9. 1961 sayı 10898), 1967 Protokolünü de "mülteci" teriminin tamamını 1951'deki şekli ile korumak koşulu ile 1968 yılında onaylamıştır (R. G. 5. 8. 1968 sayı 12968). 1951 Sözleşmesine 104, 1967 Protokolüne de 105 ülke taraf (39).

(Sürecek)

(1) Edip ÇELİK, *Milletlerarası Hukuk I. cilt İstanbul s: 55- 58*

(2) Hüseyin PAZARCI, *Uluslararası Hukuk Dersleri AÜSBFY 1989 no: 571, s: 141- 142*

(3) *Uluslararası Adalet Divanı Statüsüne göre (34. mad), Divan önünde duruşma hakkı yalnız devletlere tanınmıştır.*

(4) *Fertlere başvuru hakkı tanıyan Milletlerarası Ganaim Mahkemesini kuran XII. sözleşme, onaylanmadığından yürürlüğe girmemiş ve tasarı gerçekleştirilmemiştir. Costa Rica, Guatemala, Honduras, Nicaragua, Salvador arasında 1907 Sözleşmesi ile kurulan, uluslararası bir hukuk kuralının ihlali halinde fertlerin başvuru hakkını kabul eden Orta Amerika Adalet Divanı, 1918'e kadar faaliyet göstermiş, I. Dünya Savaşı esnasında savaşan devletlerin aldıkları ekonomik*

önlemler özel çıkarılara zarar verdiğinden, Versailles Andlaşmasının ekonomik sorunlara ilişkin bölümünde bu konudaki uyuşmazlıkları çözmek üzere kurulan Karma Hakem Mahkemelerine istinaden özel kişiler arasındaki uyuşmazlıkları çözmek ve savaşta malvarlığı zarar gören müttefik devlet vatandaşlarının tazminat hakları ile uğraşmak görevi verilmişti. Edip ÇELİK, a.g.e. s: 460-461

(5) Bu mahkemelerin hukuki dayanağı tartışmalı olsa da, fertlerin uluslararası bir yargı organı önünde cezalandırılmalarını örnekleyen durumlardır. Edip ÇELİK, a. g. e. s: 461- 463

(6) Hüseyin PAZARCI, a.g.e. s: 143- 144

(7) Deniz Haydutluğu: 1958 Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi 15- 22 madl, 1982 B.M.D.H. Sözleşmesi 100- 107 madl. düzenlenmiştir. Bu suçu işleyenler geminin uyuşmazlığı taşıyan devletin yargı yetkisine dahil olduğu gibi, bu durumu saptayan her devlet kendi yargı yetkisini kullanabilir.

Köle Ticareti: 1815 Viyana Kongresi Bildirisinden itibaren birçok uluslararası andlaşma kölelik ve köle ticaretini yasaklıyor: 1926 Kölelik Sözleşmesi ve onu değiştiren 1953 Protokolü ve 1956 tamamlayıcı sözleşme. Deniz haydutluğu Uluslararası Hukukta doğrudan yasaklanmıştır ve aykırı davranışların vukuunda devletin kamu gücü uygulamasını kabul etmiştir. Köleliğin yasaklanmasında ise Uluslararası Hukuk bunun yerine devletlere gerekli önlemleri alma yükümünü bırakmıştır, köle ticaretini uluslararası suç olarak nitelemek yerine, suç niteliği kazandırmıştır.

Savaş Suçları: İnsanlığa karşı ve barışa karşı işlenen suçlar 1945 Londra Andlaşmasından başka, B.M. Genel Kurulu 11. 12. 1946 tarih ve 95 (I) nolu tasarısı ile Nüremberg Mahkemesi ilkelerini Uluslararası Hukuk kaideleri ilkeleri olarak oy birliği ile doğrulamış ve bu ilkeleri B. M belgesi olarak değerlendirilmesi için Devletler Hukuku Komisyonuna görev vermiş, 1950'de "Nüremberg ilkelerinin ifade edilmesi" başlıklı raporu kabul etmiştir. Genel Kurul 26. 11. 1968 tarih ve 2391 (XXIII) sayılı kararı ile, 1970'te yürürlüğe giren Savaş Suçları ve İnsanlığa Karşı İşlenen Suçların Zamanasına Uğramaması Konusundaki Sözleşmeyi kabul ederken, Nüremberg Askeri Statüsüne göndermede de bulunmuştur.

Soykırımı: B.M Genel Kurulu 9.12. 1948 tarih ve 260 A (III) sayılı kararı ile kabul edilen Soykırımı Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi 1951'de yürürlüğe girmiştir. Bu suçu işleyen fertlerin, yargılanıp cezalandırılması ilke olarak suçun işlendiği ülke devletinin yetkisine girer ve devletler bu konuda yasal önlemler kabul edeceklerdir. 1968 Savaş Suçlarına İlişkin Sözleşme, soykırımı suçunun da zamanasına uğramayacağını kabul ediyor (I. mad). Bu suçun siyasal suç sayılamayacağı ve Uluslararası Hukuk ile ulusal yasalarına göre uygun olarak ilgili devlete iadesi gereken suçlular olduğu bu belgelerde kabul ediliyor (1915 Sözleşmesi : VII. mad) 1968 Sözleşmesi III. mad).

Uçak Kaçırma: İlk sözleşme 1963 Uçaklarda işlenen suçlar ve diğer bazı eylemlere ilişkin Tokyo Sözleşmesi R.G. 8. 12. 1975 sayı 15436; 1970 Uçakların yasa dışı yollarla ele geçirilmesini önlenmesi konusunda La Haye Sözleşmesi R.G. 31.3.1973 sayı 14493; 1971 Sivil Havacılığın Güvenliğine karşı yasa dışı eylemlerin önlenmesine ilişkin Montréal Sözleşmesi R.G. 29. 11. 1975 sayı 15427; Türk Ceza Kanunu 28. 9. 1971'de değişen 354 . maddesinde bu tür eylemleri cezalandırmağa ilişkin hükümdür. İlgili devlet suçluyu bizzat cezalandırabileceği gibi, öteki taraf devletlerden birine de

iade edebilir.

Terörizm: 1973 Diplomatlar dahil Uluslararası korunan kişilere karşı işlenen suçların önlenmesi ve cezalandırılması hakkında sözleşme R.G. 1. 5. 1981 sayı 17327, bu tür suçlar adi suç sayılarak taraf devletlerce cezalandırılır. 1937 Tedhişçiliğin önlenmesine dair Avrupa Sözleşmesi R.G. 26. 3. 1981 sayı 17291. Bunlara göre terör suçluları ilgil devlete iade edilecek ve adli yardımlaşma yapılacaktır.

İrk Ayrımı: Apartheid Güney Afrika Cumhuriyetinde uygulanmış olan ırk ayrımcılığı, 1965 B.M. İrk Ayrımının bütün biçimlerinin kaldırılması konusunda Uluslararası Sözleşme, bu suça uluslararası suç niteliği tanır ve 1973 Apartheid suçunun ortadan kaldırılması ve cezalandırılması konusunda uluslararası sözleşme ile düzenlenmiştir. Bu suçu işleyenlere sözleşme tarafı ülkeler cezai uygulamada bulunacaktır. (III. ve IV madl). Hüseyin PAZARCI, a.g.e. s: 144- 154

(8) II. Dünya Savaşından sonra yapılan barış andlaşmalarına azınlıkların korunmasına ilişkin hükümler konulmuştur. Bu andlaşmalar 1919 Versailles, St. Germain, Neuilly, 1920 Trianon, 1923 Lozan andlaşmalarıdır (37- 45 . mad). Müttefikler ile özel azınlık andlaşmaları da imzalamışlardır (Polonya, Romanya, Çekoslovakya, Yugoslavya, Yunanistan). II.Dünya Savaşına kadar yapılan bazı andlaşmalara ise azınlıklara ilişkin hükümler konulmuştur. Örneğin 1921 tarihli Türkiye - SSCB Dostluk andlaşması, Batum'daki Türk halkına bazı haklar tanımıştır; 1925 Türkiye - Bulgaristan Dostluk Andlaşmasına ek protokol. Milletler Cemiyetine üye olurken Finlandiya, Arnavutluk, Litvanya, Letonya, Estonya, Irak tek taraflı bildirimlerle ülkelelerindeki azınlık haklarını güvence altına aldıklarını açıklamışlardır. Bu andlaşmalar Avrupa'da yaşayan azınlıklarla ilgili olup Osmanlı ve Türkiye'ye ilişkin olanlara azınlık statüsünü tanımada din ölçütünü kabul etmişlerdir. B.M. ve Avrupa Konseyi çerçevesinde II. Dünya Savaşından sonra, ayırım yapılmanın yasaklanması ile insan haklarını genel çerçevesinde bu konu ele alınmıştır. B.M Andlaşmasının amacı ayırım gözetmeden herkesin haklarını korumaktır (1/3. mad). B.M. ECOSOC'un İnsan Hakları Komisyonu 1947'de Azınlıkların korunması ve ayırım gözetici önlemlere karşı Mücadele Alt- Komisyonunu kurmuştur, ve 1966 Paktları da ayırıcılığı yasaklamıştır. II. Dünya Savaşından sonra, İtalya ile Avusturya, 1946 Andlaşması ile Tirol azınlığını, 1954 Sözleşmesi ile İtalya- Yugoslavya Trieste'deki azınlıkların korunmasını, 1950'de Hindistan- Pakistan değişik topluluklara temsil hakkı tanıyan düzenlemelerde bulunmuşlardır. Bugün insan haklarının genel korunması dışında teammül değeri kazanmış bir azınlık rejiminden bahsedilemez. Kişileri çoğunluktan farklı kılan, az sayıdaki fertleri ile aynı gruba koyan ayırıcı özelliğe sahip fert gruplarını herbirinin azınlıklar rejimi altına sokulması bugün söz konusu olamaz. Azınlık grubuna girenler ya çoğunluğun haklarından yararlanarak eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkelerinden yararlanmakta ya da özelliklerin sürdürebilmelerine yönelik kurallardan yararlanabilmekteyler. Yaşama hakkı, özgürlüklerden yararlanma ve medeni ve siyasi haklardan yararlanma, eşitliği sağlayan kurallardır, farklı kimliklerini sürdürmeleri için dil, din, kültürlerine ilişkin kurallardan yararlanmaktadırlar. Tanınan bu haklardan bir grubu bütün olarak değil, grubun her üyesi yararlanacaktır. (USAD 1926 Yukarı Silezya Azınlık Okulları davası). Bu haklara karşılık uyrukluğun da bulunduğu ülkelere bağlılık göstermeleri gerekiyor. Milletler Cemiyeti Genel Kurulu 21. 9. 1922 kararı. Bu haklara uyumu sağlayacak mekanizmalar ise iç hukuk kurallarının oluşturul-

ması, uluslararası kuruluşlar önüne gitmek (Milletler Cemiyeti Meclisi, B.M. Genel Kurul Tavsiyeleri), bağlayıcı karar almakla yetkili kılınan karma komisyonların kurulması (Örneğin 1954 Trieste Statüsü) uzlaştırma komisyonlarının kurulması (Hint- Pakistan anlaşması), uluslararası yargı organlarına gitmek (Lozan Andlaşması 44. mad). Lozan Barış Andlaşmasının II. Bölümü III. kesimi "Azınlıkların korunması" başlığını taşır (37- 45 madl), müslüman olmayan azınlıkların rejimine ilişkindir. Müslüman olmayan azınlıkların korunan hakları, çoğunluğu eşitliğini sağlayan, ayırım yapılmasını engelleyen kurallardır, müslüman Türklerin yararlanacağı medeni ve siyasi haklardan ve güvencelerden yararlanacaklardır (39. - 40 Mad).

Batı Trakya Türkleri için beş anlaşma vardır: Yunanistan ile azınlıkların korunmasına dair 1920 Sevr Andlaşması, 1923 Lozan Andlaşması, 1926 Atina İtilafnamesi, 1930 mübadeleye ilişkin Ankara Sözleşmesi ve 1933 Türk- Rum ahalinin mübadelesi muhtelif komisyonunun ilgasına dair mukavelename. Oniki adada yaşayan müslüman Türk azınlığın hukuksal güvencesi, 1920 Azınlıkların Korunmasına Dair Sèvres Andlaşması ile saptanmıştır. 1969 Viyana Sözleşmesi (29. mad) ve 1978 Devletlerin Andlaşmalarına ardıl olmalarına dair Viyana Sözleşmesi (15. mad), bir devlet ülkesine katılan ülke parçalarında bu devletin andlaşmalarının geçerli olacağını öngörür. 1947 Paris Andlaşması (1914. mad) 'na göre İtalya'nın devrettiği ülkelerdeki kişilerin haklarının korunmasına ilişkindir. Ayrıca Batı Trakya ve oniki ada Türkleri, zaten B.M Andlaşması ile ve 1950 Roma Konvansiyonundan yararlanacaktır. Bulgaristan'da ise 1878 Berlin Andlaşması (5. mad) , 1913 İstanbul Barış Andlaşması Türk azınlıkların haklarını güvence altına alan hükümler içerirler. Bugün 1919 Neuilly ve 1925 Türk Bulgar ikili dostluk andlaşmasına dayanılmaktadır.

Sığınmacılar için 1921'de Milletler Cemiyeti Nansen'i Yüksek Komiser olarak tayin etmiştir. 1930 Nansen Uluslararası Ofisi kurulmuş, 1939'da Milletler Cemiyeti'nin kurduğu yüksek komiserlik onun yerine geçmiştir. 1943'te ise yardım ve yeniden inşa için B.M. Yönetimi (UNRRA) adında bir organ kurulmuştur, B.M. de geçici olarak Sığınmacılar Uluslararası Örgütünü kurmuştur (1946 OIR) ve 1951'de HCNUR kurulmuştur. Genel Kurul 1949'da Ortadoğudaki Filistinli sığınmacılara yardım ve çalışmalar B.M. Oisini kurmuştur (UNRWA) . B.M. 1951'de Sığınmacıların statüsüne ilişkin sözleşmeyi imzalamıştır. (Türkiye RG. 5.9. 1961 sayı, 10898) Sözleşme 1966'da bir ek protokol ile değiştirilmiştir (Türkiye RG. 5.8. 1968 sayı 12968). Sığınmacı stütüsünün tanınmasını zorunlu kılan bir teamül kaidesi yoktur, ama 1951 sözleşmesi ve ek protokolü taraflara yükümler getiriyor. Türkiye Avrupa'daki olaylara bağlı olarak Türkiye'ye sığınanlara sığınma hakkı tanımak yükümü altına girmiş, Avrupa dışı ülkelerdeki olaylar sonucu sığınanlara Andlaşma hükmü niteliğinde bir yükümlülük altında değildir.

Tabiyetsizlik durumunun azaltılması konusunda ilk defa 1930'da bir protokol imzalandıktan sonra, B.M. çerçevesinde 1961'de Tabiyetsizliğin azaltılmasına dair anlaşma kabul edilmiştir, 1954'te de Tabiyetsizlerin statüsüne ilişkin Sözleşme kabul edilmiştir. Türkiye 1973'te Bern'de imzalanan Vatanlılık hallerinin sayısının azaltılmasına dair sözleşmeye taraftır: RG. 15.8. 1975 sayı : 15327. Hüseyin PAZARCI, a.g.e. s: 155- 176

(9) Aydoğan ÖZMAN, İnsan Hakları ile ilgili Temel Metinler 1967 Ankara: s: 3-7 Magna Carta, 7-9 1776 Virginia Bildirisi, s: 10- 13 1789 Bildirisi

(10) 1899 La Haye Sözleşmesi savaş esnasında savaşanların görev ve haklarını kullanacakları araçların seçimini ve si-

nurlandırılmasını belirtiyordu; 1907'de hasta ve yaralılara uygulanacak ilkeler gözden geçirildi ve 1907 Sözleşmesi kaleme alındı. 1925 Cenevre Protokolü onu izledi ve 1929'da kara ve deniz savaşında yaralıların durumunu ele alan metin kabul edildi. 1949'da Cenevre sözleşmeleri : Kara savaşında yaralıların ve hastaların durumunu iyileştirmeye ilişkin sözleşme, deniz savaşında yaralıların korunmasına ilişkin sözleşme, savaş zamanda sivil halkın korunmasına ilişkin sözleşme. 1977'deki I. Ek Protokol 1949 Cenevre Sözleşmelerinin 2. maddesinden hareket ederek, sivil halkın korunmasını ele almıştır; II. Ek Protokolde ise uluslararası nitelikte olmayan uyumsuzluklar ele alınmıştır. Jale CİVELEK Uluslararası İnsan Hakları Hukuku İstanbul 1984 s: 8- 38

(11) Ayrımcı görüşü savunanlar: bu iki hukuk korumak istedikleri kimseler ve koruma konuları açısından farklıdır, birinin konusu insan hakları, diğerininki silahlı uyumsuzluklardır, dayandıkları metinler de zaten ayırdır demektedirler. Tümleştirici görüşü savunanlara göre, bir tek uluslararası insan hakları hukuku vardır, insancil hukuk, insan haklarının savaş esnasındaki durumu ile ilgilenen bir cephesidir. GIA DRAPER, Droits des Conflits Armés. Résumé des Cours 5e session d'enseignement 1974. Institut International des Droits de l'Homme Strasbourg.

(12) Filadelfiya Bildirisi ve Çalışma Teşkilatı Statüsü için: Problèmes Politiques et Sociaux , La Documentation Française no: 203- 204 1973 s: 48- 49 ve Aydoğan ÖZMAN, a.g.e. s: 179- 211.

(13) Edip ÇELİK, a.g.e. s: 464- 470, Hüseyin Pazarci a.g.e. s: 177- 179, Jale CİVELEK, a.g.e s: 124- 126 .B.M. Andlaşması metni için Muzaffer SENCER, a.g.e. s: 6- 29 . Türkiye B.M. Andlaşması 15 Ağustos 1945'te taraf olmuştur. R.G. 24. 8. 1945 sayı: 6092

(14) Bildiri metni için: Muzaffer SENCER, a.g.e. s: 47- 51. Bildiri 48 olumlu, 8 çekimser oy ve hiç olumsuz oy kullanılmadan kabul edilmiştir. SSCB, Beyaz Rusya, Ukrayna, Polonya'ya, Çekoslavakya, Güney Afrika Birliği, Suudi Arabistan (8 Çekimser) oy kullanmışlardır. Türkiye : RG. 27. 5. 1949 sayı 7217 Hüseyin PAZARCI, a.g.e. s: 179

(15) Kaliforniya istinaf mahkemesi Sei Fujii davasındaki kararında, Japonları toprak mülkiyetinden mahrum bırakan 1913 tarihli kanunu (Alien Land Law) 1948 Bildirisi ile bağdaşmaz bularak, uygulamadan kaçınarak , Bildirinin ulusal kanunlardan da üstün olduğu içtihadında bulunmuştur. Edip ÇELİK, e.g.e. s: 471

(16) Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Sözleşmenin 49. ve Ekonomik Sosyal Kültürel Haklara İlişkin Sözleşmenin 27. maddelerine göre yürürlüğe girmeleri 35 devletin onayından itibaren 3 ay sonra idi. Ek protokolün 9/1 maddesi gereğine göre, 10 devletin onayı koşulu aranıyordu. Jale CİVELEK, a.g.e. s: 133

(17) Jale CİVELEK, age. s: 133- 134 ve Hüseyin PAZARCI, a.g.e. s: 186- 187

(18) Mécanisme des Droits de l'Homme. Fiche d'Information no. I 1988 New York s: 14- 15

(19) B.M. Andlaşması Genel Kurula gerekli gördüğü organları kurma yetkisi vermiştir (22. mad). Andlaşma metni için Muzaffer SENCER, a.g.e. s: 6- 29

(20) Fiche d'Information No.I 1988 s: 4-5 ve 22- 23

(21) Fiche d'Information Nb: I s: 6- 10

(22) ECOSOC'un özel bir durumun incelenmesinin sona ermesi ile alt- komisyonun tavsiyesi ve gizliliğin kalkmasına karar verdiği meseler: 1979 Ekvator Ginesi, 1985 Arjantin Uruguay , 1986 Filipinler, 1987 Haiti. in: Procédures d'examen des communications Fiche d'Information no: 7 1989 s: 9

(23) Fiche d'Information No: 7 s: 13- 14

(24) Alt Bölümler: Uluslararası belgeler bölümü, insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşmelerin uygulanışından sorumludur; iletişim bölümü insan haklarına ilişkin ihlallerin iletişimi ile ilgilidir; özel yöntemler bölümü, sözleşmelerde öngörülmemiş ve Genel Kurul, Ecosoc, İnsan Hakları Komisyonu tarafından kabul edilen kararlara göre uygulanacak özel yöntem ve faaliyetlere gerekli hizmetleri yürüten sekreterlik görevini yerine getirir; ayırimcılığın önlenmesi, araştırma ve inceleme bölümü, insan hakları ile ilgilenen bölümlerin isteği üzerine araştırmalar yapıp; raporlar hazırlar; istişari işler bölümü insan hakları konusunda teknik yardım ve istişari hizmet görevi yürütür, seminerler hazırlar; dökümantasyon, yayın ve dış ilişkiler bölümü İnsan Hakları Annuaire'i başta olmak üzere yayın görevi ve B.M 'nin insan haklarına ilişkin programlarının yürütülmesinde yayın ve dış ilişkiler görevini yürütür. Fiche d'Information No: 1 s: 17- 22

(25) Bu metin için : Muzaffer SENCER, a.g.e. s: 97- 106

(26) Fiche d'Information No: 1 s: 11- 12 Ayrıca 1991 yılına kadar metini onaylamış bulunan 128 devletin sadece 12'si komitenin yetkisini tanımıştır.: Fiche d'Information No: 7 s: 15

(27) Sözleşmeyi incelerken yeterli açıklamalarda bulunduğumuz için tekrar ele alınmayacaktır Bkz: Fiche d'Information No: 1 s: 12- 14

(28) Bu sözleşme ile ilgili olarak : Fiche d'Information No: 1 s: 14- 15

(29) B.M. Kadınlara karşı ayırimcılığın yasaklanmasına

ilişkin 1967 yılında bir bildiri kabul etmiştir. Sözleşme metni ve açıklamaları için bakınız: Muzaffer Sencer age. s: 115- 129

(30) Fiche d'Information No: 1 s: 15

(31) 1991'de Sözleşmeyi onaylamış bulunan 55 ülkeden 17'si Komitenin yetkisini tanımışlardı Fiche d'Information No: 7 s: 15

(32) Diğer açıklamalar ve Sözleşme metni için Muzaffer SENCER, a.g.e. s: 152- 168 Ayrıca Cumhuriyet Gazetesi, Şubat 1988

(33) Fiche d'Information No: 1 s: 15- 16

(34) Fiche d'Information No: 1 s: 16- 17. Ayrıca Mohamed BENNOUNA, La Convention Relative aux Droits de l'Enfant-in: AFDI 1989.

(35) 1959 yılında, Çocuk Hakları konusunu ilgilendiren bir de B.M. Bildirisi vardır. Bkz: Muzaffer SENCER, a.g.e: 265- 259

(36) Muzaffer SENCER, a.g.e. s: 139- 149 Ayrıca Human Rights Status of International Instruments as at 31 March 1991 ST/HR/ 5

(37) Sözleşme ve diğer bilgiler için Muzaffer SENCER, a.g.e. s: 130- 205, ve Human Rights Status... 1991

(38) Bu sözleşmeler ve ek bilgiler için Muzaffer SENCER, a.g.e. s:197- 205 ve Human Rights Status of, 1991

(39) Bu konudaki metinler ve ek bilgiler için: Muzaffer SENCER, a.g.e. S. 215- 241 ve Human Rights Status of ... 1991

KRİZ HUKUKU MU, HUKUKUN KRİZİ Mİ?

(Anayasa Mahkemesinin 5 ve 8 Mart 1992 Tarihli 424, 425 ve 430 sayılı

1 Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamelerine İlişkin Kararları) *

Sibel İNCEOĞLU - Atilla NALBANT **

I-KARARLAR HAKKINDA

Anayasa Mahkemesinin Mart ayı içinde olağanüstü hal KHK'lerine ilişkin iki kararı yayınlanmıştır. 5 Mart 1992 tarihli birinci kararı ile, 424 ve 425 sayılı olağanüstü hal (OHAL) KHK'lerinin anayasaya uygunluğunu incelemiştir. 424 sayılı OHAL KHK'si hakkında 430 sayılı OHAL KHK'si ile yürürlükten kaldırdığından incelemenin konusuz kaldığına, 425 sayılı OHAL KHK'sine ilişkin olarak ise, bazı maddelerinin Anayasa m. 121/3 gereğince çıkartılabilecek OHAL KHK'si niteliğinde olmadığından denetlenmesine, bazı maddelerin ise, bu niteliği taşıdıklarından yetkisizlik nedeniyle yargı denetimi dışında kaldığına karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi, 8 Mart 1992 tarihli ikinci kararı ile ise, 430 sayılı OHAL KHK'sinin bazı maddelerinin belirli yönlerden, bazılarının ise tamamen OHAL KHK'si niteliğinde olmadığına karar vererek denetlemiş, diğerlerinin ise OHAL KHK'si niteliğinde olduğundan yetkisizlik nedeniyle yargı denetimi dışında kaldığına karar vermiştir.

II-OLAĞANÜSTÜ YÖNETİMLER HUKUK REJİMİDİR

* E. 1990/25. K. 1991/1. KG. 10.1.1991, RG,T. 5 Mart 1992, S. 21162; E. 1991 /6, K. 1991 / 20, K.G. 3.7.1991 ; RG, T. 8 Mart 1992, S. 21165.

** M.Ü. Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı araştırma görevlileri

Anayasa Mahkemesi, her iki kararında da, olağanüstü yönetim usulleri ile "yürütme organına önemli yetkiler ver(il)mesine, hak ve özgürlükler(in) önemli ölçüde sınırlandır(ıl)masına karşın" demokrasilerde, bu tür rejimlerin bir hukuk rejimi olduğunu belirtmiştir. O halde, olağanüstü yönetimler kaynağını Anayasa'da bulan, anayasal kurallara göre yürürlüğe konulan, yasama ve yargı organlarının denetiminde varlıklarını sürdüren rejimlerdir(1).

1982 Anayasası, olağanüstü dönemlerde (olağanüstü hal ve sıkıyönetim), yürütmeye iki çeşit KHK çıkarma yetkisi tanımıştır. Birincisi, m.121/3'ün düzenlediği OHAL KHK'leridir. Bu kararnameler iki farklı konuda çıkartılabilir. Birincisi m.119 (doğal afet veya ağır ekonomik bunalım nedeniyle) ve m.120 gereğince (yaygın şiddet olayları ve kamu düzeninde ciddi bozulma) ilan edilen olağanüstü hallerde. İkincisi ise, m.122./2'nin düzenlediği sıkıyönetim ilanı durumunda çıkarılan KHK'lerdir. Hemen belirtmek gerekir ki, bu KHK'ler çıkartılma yöntemleri aynı olsa da farklı nitelikte işlemlerdir. Çünkü, OHAL KHK'leri ile ancak "olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda" düzenleme yapılabilir ve yukarda belirttiğimiz gibi, sınırlı iki konuda çıkartılabilmeleri mümkündür. Oysa sıkıyönetim dönemleri için öngörülen KHK'ler, ancak "sıkıyönetim halinin gerekli kıldığı konularda" çıkartılabilir.

Anayasa bu kararnameler için, siyasal denetimi öngörürken, yargısal denetimi kısıtlamıştır (m.148/1) OHAL ve sıkıyönetim dönemlerinde çıkartılan KHK'ler için öngörülen siyasal denetim, bunların "Resmi Gazetede yayımlan(maları) ve aynı